LIDT OM VERSEBØGER

Professor Carl Roos, som har tilrettelagt »Thøger Larsens Udvalgte Digte«, skriver her om sit arbejde med denne bog og om verstypografi i det hele taget.

1: FOR ET AARS TID SIDEN eller mere henvendte *Forening for Boghaandværk* sig til mig med Anmodning om at tilrettelægge en Versebog, et Udvalg af *Thøger Larsens* Lyrik. Planerne blev noget modificerede af Foreningens Bestyrelse. De oprindelige Udkast offentliggøres her efter Opfordring. Som Indledning til nogle Bemærkninger om de Retningslinjer, jeg fulgte, bringes først en Række Afbildninger af ældre og nyere Versebøger med orienterende Text.

2: DET ER SVÆRT at blive enige om, hvad der er smukt, fordi Ordet er tomt og i de fleste Menneskers Mund kun betyder noget de kan lide. Det er derfor hensigtsløst at hævde, at moderne Versebøger som Regel ikke er smukke; de der laver dem, synes formodentlig det modsatte.

Man behøver imidlertid ikke at have set mange Versebøger fra Typografiens gode Tider for at blive opmærksom paa det objektive Problem, der altid kredses om. Det bestaar i, at Vers af forskellig Længde og Strofer af forskellig Form skal tvinges til at danne et sammenhængende og overskueligt Skriftbillede. Skriftbilledet skal ikke blot beherske den enkelte Side, saa at Papirets hvide Tomrum fremhæver Satsens Sluttethed og ikke forvirrer Øjet; Skriftbilledet skal tillige være ensartet gennem hele Bogen. Ikke blot Siden, men Bogen skal fra Titelblad til eventuel Efterskrift være en Enhed. En Versebog skal, saa meget end Versenes ydre Form synes at stritte imod, have en lige-

saa god Façon som en Prosabog, den skal virke ved samme maalbevidste og hensigtsbestemte Orden som Soldaterkolonner ved en Revu.

3: I 1850erne udsendte *Firmin Didot* en Række Klassikerudgaver i Duodez og med smaa kobberstukne Vignetter. Trykkeriet søgte at give Skriftbilledet Enhed og Helhed ved, efter gammel Haandskriftmanér, at flytte Kommentaren op som en Ramme omkring Teksten. Den derved skabte Figur blev trukket op med lodrette og vandrette Streger. Denne Løsning af Specialopgaven: Digte med Kommentar, er uden Almengyldighed; for at faa Holdning griber den til kunstigeMidler. Fig. 1 afbilder *Horats*, *Opera* 1855.

To danske Bøger, begge præget af udmærket typografisk Tradition, vidner om en mere renlig Opfattelse af Problemet. Den ene er den af Lange redigerede folkelige *Ewald*-Udgave fra 1835; i al sin Billighed kommer den navnlig til sin Ret, naar Skægget som paa det afbildede Eksemplar er bevaret, saa at Formatet nærmer sig Kvadraten. Den til Grund liggende Idé, som er gennemført fra først til sidst paa de mere end 450 Sider, er en stræng Betoning af den centrale Akse. Tekstsiden kan som paa Fig. 2 være en Blanding af korte lyriske Vers, dramatiske 5-fodsjamber og - indrykkede - Sceneanvisninger, eller af Alexandrinere, der hver for sig er fordelt paa flere Repliker; de forstærkede Sidetal og Personnavne har bestandig Valeur nok til at fastholde samme Figur som Titelbladet. Titelbladet harmonerer atter heldigt med Titelkobberet. At dettes Underskrift ikke er massiv, men blot kontureret,

er af Betydning; det knytter den til Lyren og den skraverede Streg paa Titelbladet. (Fig. 3).

Det andet Værk er den fornemme Udgave af *Baggesens* Rimbreve fra 1807 (Fig. 4). Opsætningen i denne Bog giver Indtryk af Harmoni, skønt den i Virkeligheden er et Produkt af et Kompromis mellem to Principer. Versene er rykket ud i en tænkt Kolumnes venstre Kant, eller, som man kunde sige: har deres Akse i venstre Kant. Da Versene ofte er korte i Forhold til Sidens Bredde, vilde de virke spinkle, hvis man ikke havde udfundet et sindrigt Kunstgreb. Dette bestaar i, at man lader Skyggen af Versene paa Verso-Siden slaa igennem, idet man yderligere understreger Virkningen ved en saa stærk Prægning af Satsen, at Skyggen staar i svagt Relief. Sats og Skygge af Sats danner paa denne Maade en sluttet Kolumne, der behersker Siden baade i dens Højde og Bredde. Saaledes sker det, at Siden, skønt Satsen er orienteret til venstre, alligevel i Kraft af Skyggen paa naturlig Maade kan faa en pointeret Midterakse. Midteraksen, der fremhæves af de tre paa Midten svulmende Streger, er stærk nok til at bære smaa Tilfældigheder som Arksignatur og det vagabonderende Ord *København.*

Den afgørende Betydning, som Skyggen fra Verso-Siden har for Sidens Ansigt, indses ved Sammenligning med Fig. 5, som er taget fra *Bremer-Presses* Anthologi *Ewiger Vorrat deutscher Poesie* 1926. Saavel det klare Papir som Opsætningen (Anvendelsen af venstre Akse) synes valgt under Hensyn til Skyggevirkningen. Dette Hensyn krydses imidlertid paa forstyrrende Maade af et andet, der intet har med Typografi at gøre, idet man lader hvert Digt have

selvstændig Udgang. Saaledes opstaar der Gang paa Gang store tomme Flader af ubehersket hvidt Papir, og den for Enhedsbilledet nødvendige ensartede Skyggevirkning gaar tabt.

Eksemplet er lærerigt. Hvis man henlægger Aksen til venstre Kant og arbejder med Skyggevirkning for at faa ensartet Sidebillede, kan man altsaa ikke samtidig arbejde med selvstændige Digtudgange. Digtene maa følge kontinuerlig efter hinanden og Skriftbilledet paa alle Sider føres i Bund, undtagen hvor man for Variationens Skyld tillader sig en Variation. At en saadan Variation maa have en anden Grund end blot Lysten til at lege er klart. Den anbringes ved Gruppeudgange.

Bremer Pressens Anthologi lider, synes mig, ogsaa af andre Fejl, som kunde have været undgaaet. Afbildningen viser, at venstre Akse dels holdes klar og skarp, dels gøres uklar ved Indrykning; desuden er hverken Over- eller Underskrift organisk indarbejdede i Kompositionen, endelig danner de to Sider ved Opslaget ingen Enhed.

Hvor forstyrrende forskelligartede Overskrifter virker, navnlig naar de tillige er langstrakte og indviklede, fremgaar af Fig. 6, som afbilder den preussiske Hofpoet *Ramlers* Poetische Werke, Berlin 1800. Det er dog ikke alene Overskriften, men ligesaa meget et skiftende Princip for Indrykning, der gør Indtrykket uroligt, skønt begge Sider kun indeholder 4-linjede Strofer af ensartet Rumfang. Den enkelte Side er komponeret omkring Midteraksen, der forøvrigt betones ved lidt for forskellige Elementer. (Smlgn. derimod Simpliciteten i Fig. 2).

Det er mærkeligt, at Forsøget med den dyre Bog ikke

er faldet bedre ud, da den tyske Versebog netop havde en Blomstring omkring 1800; ikke mindst udmærkede den sig ved en bevidst Stræben efter ædel Simpelhed. Blandt de mangfoldige Eksempler nævner jeg et Par. Antikvasatsen prægede *Orell* og *Füsslis* Zürichertryk, der vistnok ofte udsendtes i smukke marmorerede Kartoner, indrammet af en enkelt Guldlinie. Fig. 7. afbilder *Matthissons* Gedichte, 5. Aufl. 1802. Det ledende Princip er Orientering omkring Midteraksen; Ombrydninger og Indrykninger er underordnet et strængt dekorativt Hensyn. Et fremragende Værk af lignende lille Format, men i Fraktur, er *A. W. Schlegels* Poetische Werke 1-2, Heidelberg 1811 (Fig. 8). Ogsaa i Forenklingstendensen staar Fig. 7 og 8 hinanden nær; alle Elementer, der ikke vedkommer Teksten, saaledes Arksignatur og Kustode, undertrykkes.

Disse undertrykte Elementer er i lidt ældre tyske Versebøger med stor Kunst dekorativt udnyttede. Det ses af Fig. 9 og 10, som er hentet fra to af Datidens berømteste tyske Digtsamlinger, *G. A. Bürgers* Gedichte, Carlsruhe 1789, og *Klopstocks* Oden, Hamburg 1771. Væsentlig for Fig. 9 er den diskrete men virkningsfulde Pointering af Midteraksen ved Dobbeltstregen for oven og Arksignaturen for neden. Vigtig er Sidetallenes Anbringelse samt den ligeledes symmetriske Anbringelse af de tre Elementer under Kolumnen. Det er ligesom hvert Sæt af tre Strofer staar paa tre Fødder, der skiftevis fremtræder som Tryk og Skygge af Tryk. Forøvrigt er Bogen ikke helt igennem saa behersket som denne Side; der findes stedvis urolige Indrykninger. Det bemærkes at Bogen vinder meget ved, som her, at være ubeskaaret.

Klopstocks Oder kom hos Forlæggeren *Bode*, der ingen Udgift skyede, naar det gjaldt at fremstille en god Bog. Ode-Udgaven er den smukkeste Versebog jeg kender, eller anderledes udtrykt, den synes mig at være en ideal Løsning af det typografiske Problem, som blev skitseret ovenfor. Den fortjente en udførlig Analyse med Redegørelse for hver Detaille og med Opmaalinger og Rids; dette maa dog opsættes til anden Lejlighed.

Det maa retfærdigvis indrømmes, at det saa heldige Resultat er begunstiget ved en vis Ensartethed i det Ydre af det Klopstockske Digt. Klopstock skrev overvejende i en bestemt antik 4-linjet Strofe; ved Siden af den forekommer en anden antik 4-linjet Strofe; desuden saakaldte frie Rhytmer, der imidlertid er inddelt i 4-linjede Grupper; endelig enkelte andre Former, hvoriblandt det elegiske Versemaal. Hovedindtrykket af Opslaget bestemmes aldeles afgørende af en Side med 4×4-linjede Strofer.

Bogens Format er bestemt ved Omfanget af de længste Vers, thi Opsætningen taaler ingen Ombrydninger. Overfor de længste Vers, Hexametre paa indtil 15-16 Stavelser, staar i de frie Rhytmer lejlighedsvis Vers paa kun 2 Stavelser. Saadanne korte Vers bringes i Harmoni med de lange ved det omtalte Kunstgreb: Skyggen af Satsen fra Verso-Siden. Skyggen, der forstærkes ved kraftigt Præg, virker i dette Tilfælde saa meget præcisere, som de enkelte Vers paa Grund af Strofernes Ensartethed næsten altid kan bringes til at dække et tilsvarende Vers paa Verso-Siden. Betingelsen for den kraftige Skyggevirkning er naturligvis Papirets særlige Karakter. Papiret er et levende, stærkt og alligevel transparent Bøttepapir, som paa Højkanten har

16 Strenuum agri aviti cultorum nullo modo permovere poterit, ut fiat mercator. — 17 Colere frugiferam glebam Sarculo, quod est genus ratis. — 18 Quamvis regias opes ei offerat, quinquaginta erant Attali regis Pygmaei. — 19 Ab instituto suo dimovetur atque permovetur, ut. — 20 Neve ex trabibus Cypriis compacta, pro quavis nave. — 21 Ab insula Myrto, ubi Enbea sita, dictum mare Myrtoum, pro quovis mari. — 22 Nedfragii metuens. — 23 A ferum ventum, qui validus flat ab oceano hiberno, conflictemen cum fluctibus maris Icarii, inter Samum et Icariam insulas positi. — 24 Nihilominus mox, — 25 Naves conquassatas, lacerat. — 26 Est aliud genus hominum, qui genio indulgere amant. — 27 Vini generosi, quale in Massicis Campaniæ montibus nascitur. Jam hic nupple *pernoct.* — 28 Auferre de die, qui nihilus sive tonsi rebus agendis impenedebus est. Nemo est apud Romanos sub noctem denum exercitium cepisse homines frugi. — 29 Habene membra strigis. — 30 Leniter et grato murmure perdiuentes fontem, a Nymphis inhabitatum. — 31 Linus cognitum erat, incurvus et sono acuto; tuba, positum, directus et gravi sono. — 32 Puerve: cuius, ob filiorum caedem. — 33 Sub dio sive cœlo, in aere frigido. — 34 Quorum judicia non fallunt. — 35 Seu effugit aper rupis retibus abundabat. — 37 Hederæ enim, Baccho sacra, frontem cingebant poetæ, qui nobis epiluctu docti dicuntur. — 38 Ne poenese studia et præmia reddent beatissimos, et inter deos versari mihi videar in Olympo. — 39 Lucumones, in Italia quippe sepe audi et dicitur. — 40 In saltando agiles. — 41 Ne segregant et distinguant a multitudine eis convenior. — 43 Mum quæ libarum causa præest. — 44 Mum est lyræ inventi egregii poetæ ex insula Lesbo, chordis intendere et fractare solebant. — 46 Reverebar, idque cisto vertice stringere mihi videbor: id est, fortunatos eos supra mortalium conditionem.

Gaudentem [16] patrios findere [17] sarculo
Agros Attalicis [18] conditionibus
Nunquam dimoveas [19], ut trabe [20] Cypriâ
Myrtoum [21] pavidus [22] nauta secet mare.
Luctantem [23] Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui: [24] mox reficit rates
Quassas [25], indocilis pauperiem pati.
Est [26] qui nec veteris pocula Massici [27],
Nec partem solido [28] demere de die
Spernit, nunc viridi membra [29] sub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lenc [30] caput sacræ.
Multos castra juvant, et lituo [31] tubæ
Permistus sonitus, bellaque matribus
Detestata [32]. Manet sub Jove [33] frigido
Venator, teneræ conjugis immemor;
Seu visa est catulis cerva fidelibus [34],
Seu [35] rupit teretes Marsus [36] aper plagas.
Me doctarum hederæ [37] præmia frontium
Dis [38] miscent superis: me gelidi [39] nemus,
Nympharumque leves [40] cum Satyris chori
Secernunt [41] populo, si [42] neque tibias
Euterpe [43] cohibet, nec Polyhymnia [44]
Lesbium [45] refugit [46] tendere barbiton.
Quodsi [47] me lyricis vatibus inseres,
Sublimi feriam sidera vertice.

AD AUGUSTUM CÆSAREM. Ode II.

Deos omnes iratos esse Romanis ob Julii Cæsaris cædem: unam imperii spem in Augusto constitutam.

Jam satis terris nivis [1] atque diræ [2]
Grandinis misit Pater [3], et rubentе

1 Nix ruebus oadit in Italia, et fere prodigii instar intelligitur. — 2 Formidandæ, ait. 3 Jovis ira proveniente. — 3 Jupiter. — 4 Dextra rubrum fulgente, ex repercusso splendore fulminis.

Dextera sacras [4] jaculatus arces,
Terruit urbem,
Terruit gentes, [5] grave ne rediret
Seculum [7] Pyrrhæ nova monstra [8] questæ:
Omne [9] cum Proteus pecus egit altos
Visere montes;
Piscium et summâ genus hæsit ulmo [10],
Nota quæ sedes fuerat columbis [11];
Et superjecto [12] pavidæ natarunt
Æquore damæ.
Vidimus flavum [13] Tiberim retortis [14]
Litore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monimenta [15] regis,
Templaque Vestæ [16];
Iliæ [17] dum se nimium querenti [18]
Jactat [19] ultorem, vagus [20] et sinistrâ [21]
Labitur ripâ, Jove non probante [22], uxorius [23] amnis.
Audiet [24] civis acuisse ferrum,
Quo graves [25] Persæ melius perirent,
Audiet pugnas, vitio [26] parentum
Rara juventus.
Quem [27] vocet divûm populus ruentis
Imperi rebus [28]? prece [29] quâ fatigent
Virgines sanctæ minus audientem
Carmina [30] Vestam?
Cui [31] dabit partes scelus expiandi
Jupiter? Tandem venias, precamur,
Nube candentes humeros [32] amictus
Augur [33] Apollo;
Sive tu mavis, Erycina [34] ridens,
Quam [35] Jocus circumvolat, et Cupido;
Sive [36] neglectum genus et nepotes
Respicis auctor [37],
Heu! nimis longo satiate ludo [38]:
Quem juvat clamor, galeæque lævæ [39]
Acer [40] et Mauri peditis cruentum

5 Qui Capitolium vel templa decorum quam fulmine percussurit, olives urbis Romæ terrore implevit. — 6 Timorem in inficiens, ne... — 7 Ne tempus illud eluvionis rediret, quo Deucalion et Pyrrha soli ex universo hominum genere superarunt vi deleto reliqui fuisse feruntur. — 8 Res nunquam ante visas et prorsus prodigiosas: quarum exemplo subjiciuntur. — 9 Quum Proteus, phocarum pastor et custos, suum omne pecus, id est vitulos marinos, eduxit ad visendum altos montes. — 10 Ulmus positior pro quavis arbore alia. — 11 Palumbibus. — 12 Terris superjecto, eumque jam tegente. — 13 Tiberim ex arcese hiemis ecore flavum. — 14 Unda contra naturam fluvii versus cepubis a litore Etrusco, vel a Tyrrheno mari, in quod Tiberis influit. — 15 Aedificium regium Numæ Pompilii. — 16 Vesta dea, foci Urbis custos et primes, cui Numa Pompilius aedem condidit. — 17 Ilia Romuli matri (quæ vulgo Rea Silvia vocatur). Tiberis avori, ex qua Julius Cæsar rerum duxit. — 18 Comparenti de Cæsaris nece. — 19 Se gloriante futurum ultorem. — 20 Errans extra alveum. — 21 Sinistra ripa Tiberis urbem attingebat. — 22 Jove, nimirum custode Urbis, sedente et hortio. — 23 Uxor! mos nimium indulgens Tiberis. — 24 Rara juventus, id est posteri nostri, parci ex bellorum civilium strage relicti, ideoque rari, audient, civos in civium corpora gladios exercitos, quibus Persæ sive Parthi, populi Romani hostes nondum subacti, pertinet fuisset melius, id est rectius. — 25 Multum negotii Cæsaremque habuerunt. — 26 Culpa. — 27 Ergo quemnam ex diis invoret? — 28 Dativus: ad rainum imperii avertendum. — 29 Quibus precibus virgines Vestales hopeme regent et obsecrent Vestam? — 30 Hymnos et preces supplicantium. — 31 Cui deorum dabit Jupiter partes, ad est nunus defendi scelus, quod patraverunt Romani in occidendo Cæsare? — 32 Habena humeros cumulos et nitentes, nube amictos. — 33 Vates, qui præsentia et oraculis nunustiat futura. — 34 Mater Romanorum Venus, sic dicta a monte Eryce in Sicilia, ubi religiosissime colebatur. — 35 Circa quam Jocus (Græcis Κῶμος) volat. — 36 Sive tu, o Mars, respicis tandem perumpium tuum, cui opem ferre negligas. — 37 Ut pater Romuli, Romæ conditoris. — 38 Bellis, quæ sunt Martis ludi et oblectamenta. — 39 Galeæ expolitæ. — 40 Truculentus vultus Mauri (qui gens ea equis pugnare solebat) confuso equo pedita facti, eoque præ ira terribilius minantis.

70

Rota.

Den, som det rammer,
Den skal dø!

Den Første.

Den, som det rammer,
Den skal dø.

Den Anden.

Den, som det rammer,
Den skal dø!

Alle Tre.

Den, som det rammer,
Den skal dø.

Rota.

(Hun tager Spodet af Alden, og giver den imod det andet Hiul.)

Saa! det er nok! — nu skal dets rede Spidse
Afsløves her. — Nu vender Krebsen bagiende;
Og, som vi gaae, saa gaar hans Liv tilbage,
Som Spodet naaer! — som Naafrondø Gnister flukke,
Saa skal hans Liv forsvinde, som det saaer.

(Hun bevæger Spodet i Haanden, og alle tre gaae i Kreds sontning Kredsen.)

Alle Tre.

I Sols af Aader,
Og Jordens Kiever,
I Mare af Bierne,
Og Skab af Troldø,
Og levende Ordet,
Skal Spodet rotes,
Tre Gange tvies

71

Al Nedrondø Flammer,
Til Bathals Mor!

Rota.

(Hun rapper det og giver det derpaa Stød til den første Daitrerie, som gior det samme, og figelsa den anden, att sam de synge)

Den, som det rammer,
Han skal dø!

Den Første.

Den, som det rammer,
Han skal dø!

Den Anden.

Den, som det rammer,
Han skal dø!

Alle Tre.

Den, som det rammer,
Han skal dø!

(Rota tager Spodet ab. Daitrerne og Huten forsvinde. Stormtaden her fastebet ud, som først i denne Handling. Stormen bliver endnu ved et stø.)

Gorbee.

Forsvundet! — sunket! — Kogleric omfpandet
Hvert Trin, jeg gior, og hilder Hothers Arme.
Jeg Daare! — saaet skal Morgenrøden spilde
Paa Gevars Field, og jeg — ved Hothrods Aske! —
Som een, der forgiøem til forlange Livet,
Jeg agter her paa Spogelser! ha, Daitrer!
Troldø, som tilfoer mig Vanskab! som jeg offrer!
Hvor er nu dette Spodt, som ikke kan dræbe?

I. EWALD.

Johannes Ewalds

udvalgte Skrivter.

Redigerte af J. C. Lange.

Første Del.

Kiøbenhavn.

Trykt i S. Tetet's Officin.

1835.

3

Offeret.

Til Frue Walther.

Kiøbenhavn.

Et Altar for en ukiendt Gud engang
Man i Athen har villet finde;
Jeg noget Hedenst er — især i Sang —
Og efterligner dette Minde:
Med trefold Andagt, vendt af Deres blotte Navn,
(Mig Skiebnen hidtil ei lod mere finde)

Mit Hierte, ahnende sit største Savn,
Her offrer en ukiendt Gudinde.
Altgiv, om Offeret har ei den Ild,
Som Andre stial fra Deres Blikke —
Skienk det alligevel et venligt Smill,
Og tænk medlidende: Han saae mig ikke!

4

Kampf um die adlige Rosenblume.

Lutke Lotken kenden al sere wenden
ful grone:
«Wie scholn op morgen ons - - - burjen
om de adlige rosenblome.»

Reste des Liedes des Vorsängers
beim alt dithmarschen Drummeken Danz.

KLAGE

O weh des smerzen
den ich arme trage
an mime herzen
und enweiss nicht weme ich klage!

Got, lo dich erbarmen
mine not
und tröste mich armen
durch dinen tod!

Jemer kränket
min gemüete
so mir gedenket
siner güete:
dass er sich wolte
dem bitteren tode geben
dass er uns kaufte
ein ewiges leben!

Wo sol ich finden
mines herzen trost!
der sich lie binden
dass wir wurden erlost!

O weh des smerzen
den ich arme trage

5

III.

Amynt und Chloe.

⏑ – ⏑ – ⏑⏑ – ⏑ – ⏑⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑⏑ – ⏑ – ⏑⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑⏑ – ⏑ – ⏑

Ich, ich bins, Chloe! flieh nicht mit nacktem Fuß;
Dich stechen Dornen! flieh nicht den frommen Amynt.
Hier ist dein Kranz, dein Gürtel: bade
Dich ohne Furcht, ich belausche dich nicht.

Sieh her! ich eile zurück, und hänge den Raub
An diesen Weidenbaum auf. — Ach! stürze doch nicht!
Es folgt dir ja kein wilder Satyr,
Kein ungezähmter Cyklope dir nach. — —

Dich, schlankes flüchtiges Reh, dich hab' ich erhascht.
Nun widerstrebe nicht mehr; nimm Gürtel und Kranz,
Und weihe sie der strengen Göttinn,
An deren ödem Altare du dienst.

IV.

Auf die Geburt des Königs von Preussen
Friedrich Wilhelms des Zweyten.

Den 25. September 1744.

Gebt mir den königlichen Rebensaft,
Erzeugt am Rhein, gereift am letzten Hügel
Von Africa, der meiner Seele neue Flügel
Und einen kühnern Taumel schafft!

Denn hört ihr nicht? uns ist ein Brennussohn,
Ein König ist der jungen Welt geboren;
Es rufen dreyfsig ehrne Schlünde, (meinen Ohren
Ein jubelgleicher Donnerton,)

Dafs wir mit Weinlaub unsre Locken heut,
Mit Myrten unsrer Nymphen Stirne kränzen,
Die Nacht mit Rundgesängen feyern und mit Tänzen,
Bis Phosphor uns die Flucht gebeut. — —

O wehe! wie durchraset mir der Geist
Des Bassareûs die Seele! Gnade! Gnade!
Gern will ich singen, Gott der taumelnden Mänade,
Was deine trunkne Wuth mich heifst.

6

ERSCHEINUNG AM RHEINFALLE.

Himmel und Erde verschwinden am donnernden Felsenerschütterer,
Nur, o Geliebte! dein Bild malt sich im silbernen Schaum.
Phöbus entschleiert sein Antlitz und prachtvoll als Glorie leuchtet
Iris, mit farbigem Kreis, um die verklärte Gestalt.

WUNSCH AN SALIS.

Du, mit dem kindlichen Herzen und männlichen Geiste, dein Leben
Hallo noch Lenzmelodien, wann dir die Locke schon bleicht.
Einst, in der ländlichen Heimath, verleih' seinen Lorber Apollon
Und ihren himmlischen Kranz Venus-Urania dir!

7

Erschließet erst der Kuß das Thor der Wonne,
Und löset ihre Flügel.
Jetzt aber leg die dieser Kuß als Siegel
Des Schweigens mitgegeben,
Das keine Macht vermöge wegzuheben.

Die Erfindung des Kusses.

I.

Die Grazien besprachen mit einander
Sich von der Menschenbildung Zügen einst,
Wie die Natur in ihrer holden Zierde
Die Seele ausgesprochen, und wie jedem
Belohnende Bestimmung sie verliehn.
Die Stirne, denkend, thront im Antlitz oben,
Es schlingt sich über ihrer offnen Fläche
Der Haare vielfach wechselnd Diadem:
Denn der Gedank' ist König in dem Geist.
Der Nase, die von ihr sich niedersenkt,
Des Ebenmaßes unverrückte Säule,
Weht huldigend der Frühling seine Düfte,
Und Zephyr linden lauen Hauch entgegen.
Das Ohr, bescheiden seitwärts angefügt,

8

Dem Mordgewühl entrafft sich kaum
Das Wild mit immer schwächerm Lauf.
Mit Blut besprengt, bedeckt mit Schaum
Nimmt jetzt des Waldes Nacht es auf.
Tief birgt sich's in des Waldes Mitte,
In eines Kläusners Gotteshütte.

Risch ohne Rast mit Peitschenknall,
Mit Horridoh und Hussasa,
Und Kliff und Klaff und Hörnerschall,
Verfolgt's der wilde Schwarm auch da.
Entgegen tritt mit sanfter Bitte
Der fromme Kläusner vor die Hütte.

„Laß ab, laß ab von dieser Spur!
Entweyhe Gottes Freystatt nicht!
Zum Himmel ächzt die Creatur
Und heischt von Gott dein Strafgericht.
Zum letzten male laß dich warnen,
Sonst wird Verderben dich umgarnen!“

Der

Der Rechte sprengt besorgt heran
Und warnt den Grafen sanft und gut.
Doch baß hetzt ihn der linke Mann
Zu schadenfrohem Frevelmuth.
Und wehe! trotz des Rechten Warnen,
Läßt er vom Linken sich umgarnen!

„Verderben hin, Verderben her!
Das, ruft er, macht mir wenig Graus.
Und wenn's im dritten Himmel wär,
So acht' ichs keine Fledermaus.
Mag's Gott und dich, du Narr, verdrießen;
So will ich meine Lust doch büßen!“

Er schwingt die Peitsche, stößt ins Horn:
„Halloh, Gesellen, drauf und dran!“
Hui, schwinden Mann und Hütte vorn,
Und hinten schwinden Roß und Mann;
Und Knall und Schall und Jagdgebrülle
Verschlingt auf einmal Todtenstille.

 Er-

9

Fragen.

υ — υ — υ, — υ υ — υ υ,
υ — υ — υ, — υ υ — υ υ,
υ — υ — υ — υ — υ,
— υ υ — υ υ — υ — υ.

Beracht ihn, Leyer, welcher den Genius
In sich verkennet! und zu des Albion
Zu jedem edlern Stolz unfähig,
Fern, es zu werden, noch immer nachahmt!

Soll Hermanns Sohn, und, Leibniz, dein Zeitgenoß,
(Des Denkers Leben lebet noch unter uns!)
Soll her in Ketten denen nachgehn,
Welchen er kühner vorüber flöge?

Und doch die Wange niemals mit glühender
Schamvoller Röthe färben? nie feuriger,
Sieht er des Griechen Flug, ausrufen:
Wurde nur er ein Poet gebohren?

Nicht

Nicht zürnend weinen, weinen vor Ehrbegier,
Wenn ers nicht ausrief? gehn, und um Mitternacht
Auffahren? nicht, an seiner Kleinmuth,
Sich, durch unsterbliche Werke, rächen?

Zwar, werther Hermanns, hat die bestäubte Schlacht
Uns oft gekrönet! hat sich des Jünglings Blick
Entflammt! hat laut sein Herz geschlagen,
Brennend nach kühnerer That gedurstet?

Des Zeug' ist Höchsted, dort, wo die dunkle Schlacht
Noch donnert, wo, mit edlen Britanniern,
Gleich würdig ihrer grossen Väter,
Deutsche den Galliern Flucht geboten!

Das Werk des Meisters, welches von hohem Geist
Geflügelt hinschwebt, ist, wie des Helden That,
Unsterblich! wird, gleich ihr, den Lorber
Männlich verdienen, und niedersehen!

 An

10

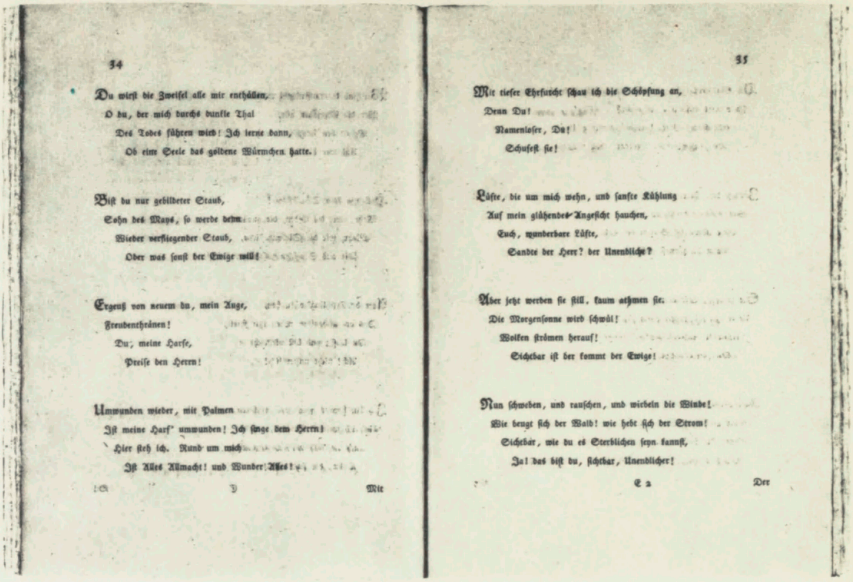

54

Du wirst die Zweifel alle mir enthüllen,
O du, der mich durchs dunkle Thal
Des Todes führen wird! Ich lerne dann,
Ob eine Seele das goldene Würmchen hatte.

Bist du nur geläuterter Staub,
Sohn des Manns, so werde denn
Wieder verfliegender Staub,
Oder was sonst der Ewige will!

Ergreif von neuem du, mein Auge,
Freudenthränen!
Du, meine Harfe,
Preise den Herrn!

Umwunden wieder, mit Palmen
Ist meine Harf' umwunden! Ich singe dem Herrn!
Hier steh ich. Rund um mich
Ist Alles Allmacht! und Wunder: Alles!

D Mit

55

Mit tiefer Ehrfurcht schau ich die Schöpfung an,
Denn Du!
Namenloser, Du!
Schufest sie!

Lüfte, die um mich wehn, und sanfte Kühlung
Auf mein glühendes Angesicht hauchen,
Euch, wunderbare Lüfte,
Sandte der Herr? der Unendliche?

Aber jetzt werden sie still, kaum athmen sie.
Die Morgensonne wird schwül!
Wolken strömen herauf!
Sichtbar ist der kommt der Ewige!

Nun schweben, und rauschen, und wirbeln die Winde!
Wie beugt sich der Wald! wie hebt sich der Strom!
Sichtbar, wie du es Sterblichen seyn kannst,
Ja! das bist du, sichtbar, Unendlicher!

E 2 Der

I I

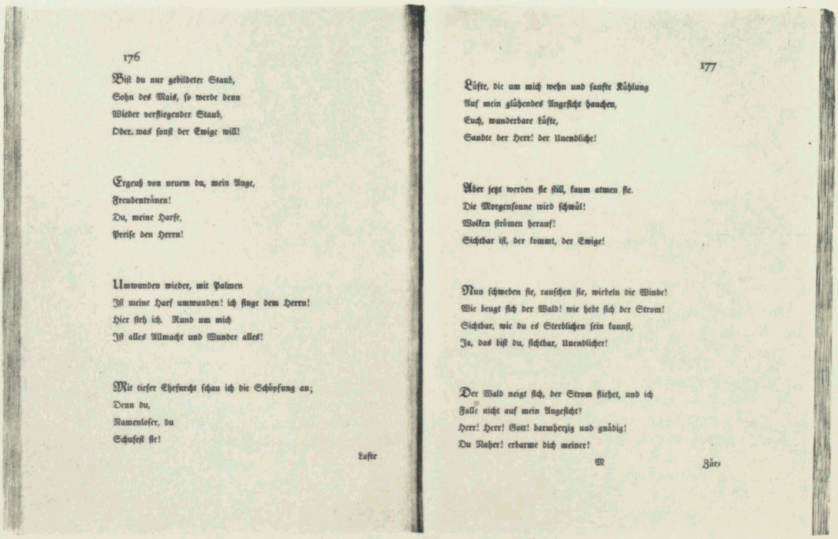

176

Bist du nur geläuterter Staub,
Sohn des Mais, so werde denn
Wieder verfliegender Staub,
Oder, was sonst der Ewige will!

Ergreif von neuem du, mein Auge,
Freudentränen!
Du, meine Harfe,
Preise den Herrn!

Umwunden wieder, mit Palmen
Ist meine Harf umwunden! ich singe dem Herrn!
Hier steh ich. Rund um mich
Ist alles Allmacht und Wunder alles!

Mit tiefer Ehrfurcht schau ich die Schöpfung an;
Denn du,
Namenloser, du
Schufest sie!

Lüfte

177

Lüfte, die um mich wehn und sanfte Kühlung
Auf mein glühendes Angesicht hauchen,
Euch, wunderbare Lüfte,
Sandte der Herr! der Unendliche!

Aber jetzt werden sie still, kaum atmen sie.
Die Morgensonne wird schwül!
Wolken strömen herauf!
Sichtbar ist, der kommt, der Ewige!

Nun schweben sie, rauschen sie, wirbeln die Winde!
Wie beugt sich der Wald! wie hebt sich der Strom!
Sichtbar, wie du es Sterblichen sein kannst,
Ja, das bist du, sichtbar, Unendlicher!

Der Wald neigt sich, der Strom stehet, und ich
Falle nicht auf mein Angesicht?
Herr! Herr! Gott! barmherzig und gnädig!
Du Naher! erbarme dich meiner!

M Zär-

I 2

Liebe denkt in steten Zeiten,
Denn Gedanken stehn zu fern,
Nur in Traum mag sie gern
Alles was sie will verleinen.
Drum ist ewig uns gegeben
Wenn Musik mit Klängen streicht
Ihr die Sprache nicht gereicht
Heilre über auf allen Wegen,
Liebe kann sich nicht bewegen
Leichter für den Athem nicht.

Ja, ich möchte noch mehr behaupten. Der Mensch ist gewöhnlich so stolz darauf, daß er ihm vergönnet ist, in Worte ein System zu fassen und auszuspinnen, daß er in der gewöhnlichen Sprache die Gedanken niederlegen kann, die ihm als die feinsten und kühnsten erscheinen. Aber was ist sein höchstes Bestreben? Sein höchster Triumph ist das, sich und seine selbstgeschaffenen Gedankenheere immer wieder von neuem zu besiegen, und als ein Wesen da zu stehn, das

sich durch keine äußere Gewalt, ja durch sich selbst keine Fesseln anlegen läßt. Denn der größere Mensch fühlt es gut, wie auch seine innersten Gedanken immer nur noch ein Organ sind, wie seine Vernunft und ihre Schlüsse immer noch unabhängig sind von dem Wesen, das er selbst ist, und dem er in seinem hiesigen Leben nie ganz nahe kommen wird.

Ist es nun nicht gleichgültig, ob er in Instrumententönen oder in sogenannten Gedanken denkt? — Er kann in beyden nur handthieren und speisen, und die Musik als dunklere und feinere Sprache wird ihm gewiß oft mehr als jene genügen.

Wenn die Instrumente beben,
Dringt Du zu sehr verwandt,
Der Ton Musik auf ihnen handt,
Gewiß nur die Wogen sprechen —
Du sie sah das Schiff den Wogen

Ir gebruoderen schilde man tusch in dô den sant
unde brahte zhein allez ir gewant;
ir ros hiez man in sieben, se ſ wolden riten dan:
dô wart von schonen frowen michel weinen getan.

Dô sâzhten in dô vorsten dô minneclichen chint.
Ir schiffe wir dem segele dez ebner ein herre wint;
die sluzen hergeslagen die sagen ich den Nin;
dô sprach der chunich Gunther: »Wer sol nu schiffaere sin?« —

»Daz wil ich,« sprach Sivrit — ich chan ouch ſ der flût
bieten wol gerâten, daz wizzet, helde gût,
die rehten wazzerstrazen sint mir wol bechant.«
Ez schieden frolichen dô der Burgonden lant.

Sivrit dô wil balde einh schaffen gewan,
wen ruoge begunde schichen der herrige man;
Gunther der chunich richer ein rîchez gesidele nam:
do hûben sich von lande die starken ritter lobesam.

Ez fuorten richiu spise durch gâhten win,
den helden, den man chunde vunden unden Nin;
ir ros dô stuonden vheine. ſ hetten gût gemach,
ir schif daz gruonch sich eben: wil lagel leiten in geschach.

Ir ruotchen segelseile die wurden in getwehte;
ſ fuoren zwelfgreth mêre, e daz ez wurde naht,
mit einer gûten wunde wider gen den se:
ir burdorj erbeiten sach sie schonen frowen me.

An dem zwelften morgen, se wir horen sagen,
do herten ſ die unde nerre dan getragen,
gegen Wormze in Brunhilden lant;
daz wâz ir beheimen, manan Sivride bechant.

Do der chunich Gunther se nâ der burge sach,
und ſ die recken wâren, wie balde er do sprach!
»Mügen wir, friunt, her Sivrit, ich ſ dag bechant,
wen sint dise bürge und ich dez hêrliche lant?«

Den antwurte Sivrit: »Dz ist mir wol bechant:
ez ist Brunhilden brût, borge unde lant,
und Wormze dâ vorne, alle ir mûge hêrre sehen,
da mugez ir noch hûte schonez frowen sê gesehen.

Ich wil ê helden varen, ir haben einen mût,
ir sehet alle gelîche, ia dunchet ez mich gût,
sammet dag wir euch leiten für Brunhilde gan,
se mugen nur mit sorgen vor der chuneginne stan.

Ez wir dô minneclichen bi ir gestande sehen,
se solt ir helde wære wan einez rede sehen:
Gunther ſ min herre und ich ſ sin man;
den er dâ hat gedingen, daz wirdet allez getan.«

Den waren ſ bereitz, den er ſ loben hirz,
durch ir vîentschaft doheiner ez nihte lirz,
ſ en varhen, swaz er wolde; dannen in wol geschach,
do der chunich Gunther dô schonen Brunhilden sach.

»Jn en hân ich nihte se vrez durch dô liebe din,
se durch dinch swester, daz schône magedin:
dô,ich mit, sam min selbe, und se min selben lip;
ich wil dag gerne dienen, daz ſ werde min wip.«

7.

Aventâre wie Gunther Brunhilden gewan.

Ze der selben zite do wan ir schif gegan
der borge alle nahen: do sach der chunich dan
eben in den wunsen wil manich schônez wip;
dag er ir nihte erchande, daz was Guntheren leit.

Er fragete Sivriden den grîsen sin:
»Jr ſ dag die chunde von dirſ magedin,
dô dort gen uns schumen her nidez ûf dô flût?
swaz ir herre gehiez, ſ sint wil hohe gemût.«

Do sprach der herre Sivrit: »Nu salt ir êgren sprehen
under den ungefuoren, under sult wir dannen sehen,
wetlich ir wesen wellet, und hetten ez gewalt.« —
»Dag tûn ich,« sprach Gunther, ein ritter schône unde balt.

»Ez sîn ich eine selwen in einem wenster stan,
se sorgete mære, dô ist so worgetan,
dô welent wesen leren durch ir schônen lip,
ob ich gewalt der hete, ſ wâlte worden min wip.« —

»Dir hat erwelt wil erbet diner lygen schin,
ez ist dô edel Brunhilt, dag schone magedin,
nach der den berge ringet, den sin und dich din mût.«
Alz ir gehaizte die hohen Guntheren gût.

In ir herzen manigh swære:
Do lit der Bernære
Die boten tannen scheiden.
Mit manigen herzen leiden.

5.

Aventûre wie manz gewâfen heim brâhte.

Swaz man der boten fande
Mit den marn after lande,
Die marn alle nu bereit.
In het her Dietrich gesetzet,
Wag ſi da heime solden sagen.
Die boten riten dan mit klagen:
Iesliches herte sa ze hant
Da hin, und er was gesant.
Och liegen ſi da hindere in,
Des sult ir wol gewis sin,
Jungegrene wunne,
Wil iemerhafteg dunne,
Fröude unde mage,
In des todes lage,
Sämelicher, die noch lebten
Und mit den heiden strebten.
Uf triefenden haren,
Die noch nicht tote waren;
Die andern waren nu begraben
Den mûs ir herz iamer haben.
Da liegent ouch den marchman;
Man goch schriende dan
Wil lûte ane mage
Ein cos ûf der strage.
Da ſi da riten uber lant,
Mit frag ez niemen erwant
Reste, mag in wære;
Ja hetten ſi dô mære
Geseit wil este gerne:
Do het ez in der von Berne
Ez verborten iegliches ôrloubes;
Des liegen ſi von rehte.
Nieman wart ez noch geseit,
Ung dag in Österriche reit
Dag Rudgeren gesinde;
Von maniger mâre schinde
Wart gesaget, durch gewonheit,
Da der videlære reit.
Do wanden ſi der mære,
Dag ez der ouarch wære,
Oder Rudgers der riche.
Dag volch gemeinliche
Fragte do den seilman
«War habt ir den ouarch gelan
In selt der videlære,
Dag sin herre wære
Noch in Hunen lande
Mit manigem wigande.
Dag gelôben, die da wellen,
Die mære fragen selben.
Der mas so vil da bi dem wege,
Dag, beidiu, bruchen and strege
Alleg was bestanden.
Die von Hunen landen
Ze Wimen riten in dâ hat;
Mit zuhten ſi ze hufe bat.
Ein schene sag darinne,
Ein richû herzoginne,
Helche, ein vil schonû magt.
Dû ne mohten werden nihte verdagt
An den boten ſi erwant.
Ei wart so iamerlich ze hant
Und also tiurech gemût,
Dag ir von herzen dag blût
Ûgbrante da gen munde.
Ach we, wir alle gunde
Ei den boten dirre sage!
Von der iunchschewen schlage
Erschal ez ſit vil miten,
Man beyund an allen sten
Die boten tannen scheiden,
Mit manigen herzen leiden.

In der stat uber al
Liten asse grozen schal.
Die armen mit den richen,
Dag sich dô klage gelichen
Wol mohte, so die sahen.
Die dort dô klage sahen
Und dô mit klage schieden dan.
Dô klage ze helfe ie gewan,
Dag ſi nu ſûr mit kreften schiere;
Die boten hundert nie bewarn
Da erschallen dâ mære
Under die burgære
Ung under der ôbersten dinc;
Dô gelîch stat dô wart sint.
Ellû wil gar erlernen vol.
Do liegen in die boten wol.
Von Wimen zogen ûz der stat.
Horen Dietrichen hat
Unsanfte leiden ſi daran;
Man in de vil manigh man
Widerreit ûf der strage,
Der in geliche mage
Nihte hetten zeugen in leit.
Suss stôrten in der arbeit
Ung hin zu Treisenmûre;
Ritter noch gehûre
Nie herumt dâ mære,
Dag dag der videlære
Ze Bechelaren gerêit.
Niht nach ir gewonheit,
Noch nach ir alten rehte
Dô Rudgeres ôhrebe
Riten in der marche;
Ja mûre ſi vil starche,
Dag ſi verswigen solden,
Dag ſi doch sagen wolten.
Ûf der Tûnôwe
Her Gotlint dô schwe
Dô strage lange wol berhant,
Dô die boten stôren in ir lant,
Da ſi hanor vil diche ir man
Each riten frolichen dan.
Nu waren die marchgrauinne
Bedô an dû zinne
Gestanden mit maniger schœne,
Durch warten and durch schouwen.
Do stunt hô manich schœnû meit:
Riten in groger arbeit
Ei do die boten sahen
Dem hûse wol so nahen,
Dag ſi den sîfy ob in sahen
Und liter zhûte gahen;
Dag en was in niht ze leit;
Do sprach vil manich schœnû meit:
«Lop bit ſi, herre trahtin!
Nu schœner, schœne marchgrauin,
Wie sehen dort lûte einen
Von der hochgezîten.»
Da thumt gewiglich min herre.»
Der trost was in ze verre
Jen Hunen bestanden
Von Gernoten handen,
Und ein vil michel teil ir manne.
Der lantlûte thanne
Thomen nûwan sêren man
Wen dem marchgrauen dan;
Die andern waren alle tot:
Ei starten iamer unde not.
Die da brahten sin gebêre.
Gevellet dâ schœne
Und ir zehere, ſi beide,
Manden lieb ane leide
Empfahen, als e dicke,
Von liebem hgen blicke:
Do empfengene niwan hertzen leit.
Und lange werendû arbeit.
Die chnappen waren in den sten,
Go ſi ze Bechelaren riten,
Dag ſi frolichen alle
Fûren in manigem schalle;
Die alten mit den iungen
Nâhten under sungen:
Dem was ez nu vil ungelich,
Wande iesliches hette sich
Gedrucket nider ûf dag march.
Wande it samer was so starch.

Wenn wir unsrer Verlangen
Torheit weis' und verachtend sehn;

Wenn, wo sonst und der Lenz auch zu der Blume rief,
Da, bei unserem Grab Enkel und Enkelin,
Uns vergessend, sich lieben:
Dann ist, Freundin, die Tugend noch,

Jene Tugend, die du kennst und bescheiden tust,
Auf die Den, welchen du liebst, neben dir glücklich macht,
Die dem Auge der Mutter
Heimlich Tränen der Freud' entlockt.

Der Zürchersee

Schön ist, Mutter Natur, deiner Erfindung Pracht,
Auf die Fluren verstreut, schöner ein froh Gesicht,
Das den großen Gedanken
Deiner Schöpfung noch einmal denkt.

Von des schimmernden Sees Traubengestaden her
Oder, flohest du schon wieder zum Himmel auf,
Komm in rötendem Strahle
Auf dem Flügel der Abendluft,

Komm und lehre mein Lied jugendlich heiter sein,
Süße Freude, wie du, gleich dem beseelteren
Schnellen Jauchzen des Jünglings,
Sanft, der fühlenden Fanny gleich.

Schon lag hinter uns weit Ufo, an dessen Fuß
Zürch in ruhigem Tal freie Bewohner nährt,
Schon war manches Gebirge
Voll von Reben vorbeigeflohn.

to tydelige Ribber paa hver Centimeter, d. v. s. 28 pr. Side. Ribberne giver Siden, der er 20 Centimeter høj, en forunderlig Rejsning. Virkningen af Vertikalerne faar Spænding ved Forholdet til Verselinjernes 16 sorte, 10 Centimeter brede Horisontaler, der understøttes af Tværbøttelinjer med 10 Centimeters Mellemrum.

Som Fig. 10 viser, er Verselinjerne rykket trinvis ind; den saaledes tegnede Vinkel forholder sig symmetrisk til Kanten af Skyggen fra Verso-Siden. Et Opslag viser da som Regel to rent symmetriske Sider, der atter hver for sig er rent symmetriske. Paa Fig. 11 er den samme geometriske Figur gentaget 8 Gange.

Fig. 11 viser en af de mulige Variationer indenfor 4-linje-Skemaet; Vinkelen, der dannes ved Indrykningen, er den samme; den gaar gennem hele Bogen bortset fra de faa Elegier, hvor Indrykningen (af hveranden Linje) er noget større.

Endnu er at bemærke, hvorledes Sidetal, Overskrift samt Kustoder, Arksignatur og Skyggerne af alt dette bidrager til Sidens faste Holdning. Fig. 10 viser en Blanding af forskellige Skriftgrader, som andetsteds er mere rig, men altid behersket. Et Nytryk af Oderne, der kom paa *Kurt Wolffs* Forlag 1913 og var trykt paa *Drugulin*-Pressen, imiterede nærgaaende Udgaven 1771. Den naaede dog væsentlig kun at forstærke Indtrykket af Originalens Storartethed. Nytrykket kunde, som Fig. 12 viser, ikke fastholde den ved Indrykningerne skabte Vinkel og slog saaledes Bogens dekorative Grundfigur itu. Fig. 12 røber tillige, at det i og for sig smukke Papir var for svært til at lade den afgørende Skyggevirkning komme til sin Ret.

Fra den tyske Typografis Blomstringsperiode omkring 1800 forelægger jeg endnu to Prøver: de af *Tieck* udgivne *Phantasien über die Kunst*, Hamburg, Perthes 1799 (Fig. 13) og *v. d. Hagens* Nibelungen-Udgave, der kom i Berlin hos Hitzig 1810 (Fig. 14 og 15). De er begge trykt med den yndefulde *Unger*-Fraktur, der er kendt fra Original-Udgaven af *Wilhelm Meister* og adskillige Romantiker-Bøger. I Danmark anvendtes den bl. a. af *Seidelin*, *Schubothes* typografiske Stammefader. I *Øhlenschlægers Poetiske Skrifter* fra 1805 er Titelbladet, Fortalen og Registreret sat med denne Skrift, der tegnedes i 1790erne som et Forsøg paa at nærme Frakturen til Antikvaen.

Fig. 13 er ingen Versebog, men en Prosabog med indlagte Vers. Versene knyttes til Prosaen ved Hjælp af venstre Akse; Tomrummet til højre for Versene mildnes ved Skyggevirkning; den spinkle Skrift kaster dog kun en relativ svag Skygge, saa at det ikke generer, at Linjerne ikke dækker. Medens Fig. 13 har Indrykning, holder Fig. 14 og 15 den venstre Kant ubrudt. Paa lignende Maade som i Fig. 4 er der Spænding mellem Billedet af Versene, der er rykket ud til venstre, og Billedet af Kolumnen, der ved Hjælp af Skygger og Versetæller tvinges til at fylde hele Sidens Bredde og har Pagina-Tal over Midter-Aksen. I Harmoni med det sidste Forhold er ogsaa Titelbladet centralt orienteret. Ogsaa disse Bøger har opgivet at anvende Kustode og Arksignatur dekorativt; blot Sidetallet har dekorativ Funktion.

En Side uden andet end den rene Tekst, endogsaa uden Pagina-Tal, har vi i Fig. 16, der er hentet fra et Klopstock-Udvalg, som *Gesellschaft der Münchener-Biblio-*

philen 1911 lod fremstille paa *Drugulin*-Pressen. Aksen ligger i venstre Kant, hvortil ogsaa Overskriften er bundet. Ogsaa her har Skyggen, fremhævet ved Prægning, en vigtig Funktion. Man bemærker, at Strofen er brudt; saaledes kommer Linjerne ikke til at dække; da imidlertid Papiret ikke er saa transparent som i Fig. 10 generer det ikke. Inkonsekvent er det, at Titelbladet er centralt orienteret paa Trods af Tekstens betonede Orientering til venstre.

4: AT EN TING fremtræder som *een* Ting, altsaa som en Helhed, beror paa at et Motiv gentages. Uden Gentagelse bliver Resultatet Forvirring; Gentagelse uden Variation virker maskinagtigt. Hvis en Bog skal virke *hel*, maa samtlige Sider være præget af et Motiv, der er stærkt nok til at bære Variationer.

Det Motiv, jeg lagde til Grund ved Tilrettelæggelsen af Thøger Larsen-Udgaven, var den rette Vinkel, tegnet af øverste Verselinje, og Skriftbilledets venstre Kant, dannet af Begyndelsesbogstavernes ubrudte Linje. Prøvearket viser, hvorledes denne Figur behersker Omslag, Smudstitel, Titel, Register, hele Teksten, Noter, Ordliste og Efterskrift. Variationerne ligger altid nedad og til højre.

At Hovedakcenten ligger paa Aksen i venstre Kant er understreget ved Overskriftens Versalier og de forstærkede Sidetal. For at gøre Kanten saa ren som muligt, er de forekommende Anførselstegn, der med Hensigt er taget fra en anden Skrift, flyttet ud i Margen; deres Lethed bidrager til at fremhæve Vertikalens sluttede Linje.

Det var uforudset, at Versebogen skulde indledes med

Prosa. Prosastykket havde imidlertid en Verseudgang, der fik Sidebilledet til at ende med et aabent Gab til højre ligesom Versesiderne, saaledes lod det sig organisk indordne. Det inspirerede tillige til Opsætningen af Noter, Ordliste og Efterskrift. Ogsaa disse bragtes til at gabe til højre; Vinkelen, hvorunder de gaber, er den samme som genfindes paa Titelblad og Omslag.

Da det vilde være pretentiøst at forsyne Efterskriften med en Overskrift, kunde Noter og Ordliste heller ingen faa. Det typografiske Hensyn forenedes smukt med Indholdshensynet, begge Stykker er ganske underordnede. At de stammer fra Digteren, angives paa Foden ligesom Trykkeriangivelsen paa sidste Side. Den isolerede enkelte Linje paa Foden af de sidste tre upaginerede Sider korresponderer med det isolerede *Gyldendal* paa Foden af Titelens Bagside, med de isolerede Titler nederst paa Indholdslisten og endelig med de enkelte isolerede Verselinjer hist og her i Bogen.

Titelen, der er konstrueret over den gennemgaaende rette Vinkel, faar Fasthed ved Tallet 77, der har en god Façon; Titelen svæver paa Toppen af Skyggen fra det følgende Blad; for neden forstærkes Skyggen ligesom til en Søjlebase af den kraftigere Skygge fra Verso-Sidens *Gyldendal.*

Da Thøger Larsens Strofeformer er meget forskellige, maatte der paa Forhaand ses bort fra Muligheden af at faa Linjerne til at dække. Til Gengæld kunde Siden udnyttes fuldt ud, ligesom naar man skriver af med Haanden, uanset om en Overskrift med en enkelt Verselinje kom til at slutte en Side eller en isoleret Verselinje kom til at be-

THØGER LARSEN

77 UDVALGTE DIGTE

GYLDENDAL

THØGER LARSEN

THORGER LARSEN

THØGER LARSEN

77 UDVALGTE DIGTE

GYLDENDAL

INDHOLD

Hemmeligheden

Lærkens Morgensang

Ved Vinduet
Solsangen
Middagshvile
Augustnat
Baalet
Sagn
O, Livets Mester
Foraarsmorgen
Middag

Strandvalmue
Vinternat
Ved Fjorden
Staden i Østerled
Jens Højby
Kræ-Tammesen

Drift
Jorden
Saa fik vi Sommer i Riget
Sommeraften
Graavejr
En Løvfaldsdag
Stormfuld Vinternat
Tyngden og Floden
Pigens Morgen
Walther von der Vogelweide
Tidernes Sang

En Dag

Maaneskin
Tordenbygen
Nordenvinden
August
Morgenbadet
Aaret i Danmark
Stjernenatten
Jørgen Brønlund
Solskin i en Stue
Jeg staar i Dag paa Stjernens Hvælv
Stormnat
Jylland

Den danske Sommer
Nornen Verdandes Vækstsang
Efteraarsstorm
Den salige

Foraarsmorgen
Høstnat
Til Piben
Sophus Claussen
Jakob Knudsens Død

Sommernatsvise
Landskab
Blishønsene
Til Johannes V. Jensen

Foraarstegn
Majsang
Septembernat
Høstawten (jysk)
Nu kommer Maanen

Ved Nytaarstide

Lærken
Ung Vaar
Sommerhalvaaret
Æ Bommer
Nord
Øst
Vest

Pigen sang

Skæmtedigt til en ung Pige

Oversættelser af Sappho

HEMMELIGHEDEN

Foraarssolen vækkede Landet, der laa som under en Lykke af Planter og Dyr. Det varme Foraar stod allerede Sommeren nær. Vinden over de blaa Bølger var som en Aande af Drifter, der ikke kunde vente. Solen steg højere hver Dag, syntes at øve sig og stadig evne mere. Og alle Struber løb over af Sang og Brøl, af panisk Lykke, blind som Bølgernes Glimten, som Vinden i de nysudsprungne Træer. Gamle Folk stod ved Murene, halvdrukne af Undren over, at de skulde have denne Herlighed mere at lukke Øjnene for, naar de snart traadte fejl og kom ned i Jorden.

Hvide Skyer sov henad den lyksalige Himmel, der hørte Jorden til. I gammeldags Gaarde stod unge Piger og drog Vand af Brøndene, mens deres Øjne mødtes med Fjordes og Søers evige Blik, som paa een Gang syntes blindt og seende og som fik Klodens Kræfter til at røre sig i de karske Kroppe. Det vældede op af Egnen med Hanegal, en Sang om forfærdelige Knive, der gnedes lystent mod mørke Sten og blinkede af Sol. Alt Græs var idel grøn Ungdom. Alt vilde blive til og leve.

Bakkeskraaningerne mylrede af hvide Tusindfryd mellem Græsset, og af Marker og Enge sprang gule Blomster frem i store Hobe. De stod og svajede som en nyvaagnet Verdens stumme Kærlighedserklæringer til Solen. Drenge og Piger kravlede rundt mellem dem og plukkede dem, holdt dem op, saa de kastede et Drømmeskær paa Skyggerne i deres Ansigter.

For en, der laa i Græsset, maatte alt synes saa stille. Det var en Dag uden Begyndelse eller Ende. Saaledes var Foraar. Der laa en ung Mand i Græsset paa en Bakkeryg udenfor en Bygning, der ikke lignede Omegnens Huse og Gaarde. Den havde smaa runde Taarne og Kupler. Murene var gamle med skøre Sten, Ujævnheder og Revner. Bønderne i Egnen betragtede den med en Blan-

af selve Skaberens Energi. Ja, hvor lønligt det bemægtigede sig ham, besvor hans Sind og forraadte sig dog ikke. Dets tavse snigende Bevægelse gennem Værelset betegnede selve hans Verdens Omdrejning, Dagen, der skulde skynde sig forbi og evig være borte. Hvad var dog det for en Magt, der laa i dette Lys, der var svangert som Sjælen og tyst som Universet? En besynderlig Forventning syntes at ligge i alle Ting.
Pludselig hørtes stærk Summen i Luften. En Sværm Flyvemaskiner rasede af Sted mod Sydøst. Den vilde ind i Totalitetszonen for at følge Maaneskyggen et lille Stykke paa Vej. Det kunde ikke blive langt, selv om Farten var uhyggelig.
Magisteren gjorde Kikkerten klar til at iagttage Formørkelsens Begyndelse. Da denne var indtraadt og noteret, tog han en Hammer og bankede Stenen ud af Pillen. Hjertebankende greb han et gammelt Jærnrør, trak det frem og tog Træproppen af. Han saa ud af Vinduet hen i den sygnende Dag, hvor nu mange Mennesker strømmede sammen og kom i Nærhed af Observatoriet. Blandt dem fik han Øje paa den unge Pige fra forleden.
Han trak et Par gulnede Ark Papir ud af Røret. Der var skrevet Vers paa dem med en fast, men forældet Haandskrift.
Mørket vældede ind i Verden. Mennesker nærmede sig i Angst og Undren. Der var ensomt og tavst hos Magisteren. Men han syntes, han læste for dem alle derude, læste med en Røst fra Graven:

Nu ligger Danmark i Vaar igen,
strækker sig under sin Himmels Naade,
ser imod Solen med Fjordene vaade,
grædende kaade.
Aa, her er mørkt under Græsset, min Ven!
Ja, men du lever. Det synger fra Bøge.
Kære, du ser.

LÆRKENS MORGENSANG

Nu vugges mine Grene af lette Morgenvind;
fra Østen strømmer Straaler over Landet;
nu svæver jeg i Luften med drømmekvæget Sind
mod Skyen, som med Glimmer er randet.

Jeg føler mig i Brystet saa sommerlys og glad;
jeg føler, jeg maa jublende synge!
Saa stig da gennem Luften, mit blide Morgenkvad!
I Rummet ud vil Tonernes Klynge!

Hvordan kan det være: Skønt ene i Flugt,
jeg synes, tusind Venner om mig flagre?
Snart een i svale Strejfpust fra blinkende Bugt,
snart een i Duft fra blomsterfulde Agre.

Snart een i hver en Straale, der lysende flyr
fra Solens Luekilde til mit Øje,
snart atter een i hver af de farvede Sky'r,
der sejle hist oppe i det høje!

Det er som om det hele sig samler i Sum
til et Væsen, der mig kærligt omslynger,
og derfor hver Morgen i blaanende Rum
dets Pris jeg saa gladelig synger.

VED VINDUET

Ved Vinduet sad jeg en Dag i Vaar
og saa paa min Moders falmede Haar.

Solen skinned, og Gøgen gol.
Min Moder sig hvilte en Stund i sin Stol.

KRÆ-TAMMESEN FÆSTER PIGE

Kræ-Tammesen:
Hør Søwren! A vil stræv' aa faa mi' Ærind' forretted:
Vi er lig' i æ Daww kommen av me' wor Piig;
hun haaj gon aa lusked for møj om æ Nætter
ve' Hans Peder Plystrups Kalgaard-Digg.
A vild' knusendes 'jar ha stej di Dætter.

Søwren:
Vi ka snakk om æ Sager, Kræ-Tammesen! Sæt dæ!
Naa saa er Kræ-Hansens Trine re'st fræ dæ;
ja, a vidst' no nok, te æ Tøs war tyk,
men a trow, hun haaj faa't 'ed derned' i æ Bakker
ve' ham den tovvele Skomagerplyk.

Kræ-Tammesen:
Nej gu haaj hun ett. Hun haar sjel bekjend',
te Hans Peder Plystrups Kaal haar rend'
aa fjanted me' hind, den rø'skjægge Rakker.
Æ-fø'st vild' hun ett vær' ve'ed, æ sølle Skidt,
men en Daa, lig' far vi sku te' aa ombygg
æ Staald, saah a te' hind, frank og frit:
Enten er du tyk, heller osse haar du Trommsygg!
Hun bløw bleg om æ Nev, aa me' Wand i æ Yww
swaard hun: »Ja de' hjælper wal ett aa lyww!
De' er osse kywsom, te en ett ka læ vær'
aa flanni me' di forbannede Knæjtt,
for huddn en saa læ'r si Klæjmoler skjær',
saa ka di sgu find' hwer Stropp aa hwer Hæjtt!«
Naa, væk er hun kommen den triddi September.
Ka a stee di Dætter te' fø'st November?

KRÆ-TAMMESEN I VORHERRES HAAND

En ka somtid gaa saa sær aa krasel,

i salige Taager.

Og Mosekonen
ser op fra sin Bryggen
mod Manden i Maanen
med Kaalen paa Ryggen.

LANDSKAB

Det suser svalt over Muld og Strand
i Danmark, Bakkers og Bølgers Land,
og Hvisk i Træerne, nær og fjærn,
og Kvad, der mumler i Møllens Kværn,
og Brus fra Brisen mod Søens Bred
og Aandepustet fra Blomsterbed
er Danmarks Stemme, der moderøm
betror dig en blid og bundløs Drøm.

BLISHØNSENE

Der boede otte Blishøns
i Rørene rundt om Søen.
De seks var Unger og avlet
i Rørene rundt om Søen.

Den Rede, hvori de var ruget,
laa som en Baad og vipped,
skjult i den susende Rørskov,
da de af Æggene pipped.

Snart alle otte sejled
paa Fangst fra Rørskovens Stammer;
de spejded med Hovedet nedad
flittigt i Dybets Kammer.

En kort og panisk Tone

over Kørvel og frodig Honningkløver.

Tit naar hun paa sin Vandring venligt mindes
Atthis' ømme Hengivenhed,
lægger Sorgen sin Byrde tungt i Barmen.

Og hun raaber og højt os to hun kalder,
Natten tværs over Havets Dyb
tusindøjet vor fælles Viden synger.

4: Til Anaktoria
Spredt man siger: Skønnest paa sorten Jord er
Hestfolk, Fodfolk eller en Hær paa Søen.
Men for mig det ypperste er to aabne
elskede Øjne.
5:
Sapfo, nej sandelig, saadan kan jeg ikke
elske dig. Vis os dig nu i din vante Kraft!

Riv dig fra Lejet løs, og, som en Lilje fin
nærved en Kilde, spring ud af dit Tæppe,
som du fra Khios fik! Køl dig i Badets Vand!

Og lad saa Klaïs bringe dit Smykkeskrin,
hylle dig i Særken, safran-farvet,
og over denne atter din Purpurdragt,

yderst Kappen, og øverst en Blomsterkrans
være din Krone.

6: Til Klaïs
Ej er man vant
i et Hus, hvor Muserne dyrkes,
Klage at høre,
hos os det ej heller sig sømmer.

Agertorn *Krageklo* / Boer *Bord* / dogrende *sløret (maaske af dugget)* / Drowwen *Optræk af Lodderne* Dræven *ensformig Stemmelyd* / drøw *lysten (om Hunkatte)* / fram *(ɔ: i Køkkenet)* / i æ Gall *i Hidsighed* Gjøw *Givt (af give), Foder* / grinned *lo* / Gwol *Gulv* Hjar *Hjerne* / »Hæl« *Tøjrepæl* / Klæp *egentlig en stor fed Aal* / Klør-Attenbenet *Tusindbenet* / knabret *nubret, ruflet* / Knage *Haandtag (paa Le)* / krasel *rode* krevvel *halt (af Krøbling)* / Kræ Tammesen *Kristen Thomsen* / Kul' *Kugle, Bule* / Lapp' *Loppe* / liin *smidig* / laant *langt* / menn di ku spring *alt, hvad de kunde løbe* / Maar *Morgen* / owsind *brunstig (Ko)* rist' *rystede* / rygged *lugtet* / Ryww *Rive* / skawwed *gnedet af Seletøjet, saa Huden er slidt* / skulter *gnider* / snevves *næses* / snurr *ilsindet, hidsig* / Spjarer »*Spærrer*«, *der befæstedes paa Leen for at slænge det mejede Korn fra Skaaret* / stalker *stavrer omkring* / stej *stedt, fæstet* / Stryge *Hvæssespaan* / Sygren *Surrogat for Djævelens Navn i en Ed, vistnok stammende fra »den slemme Syge«* / Søndengalm *hed Søndenvind* / Tor *Taarn* / Torrenblaan' *Tordensky* / Tvestjært *Ørentvist* / Unden *Middagsmad* / unt *vaagnede* / ærre *drille* / ølle *elleve*

Digterens Ordliste

Dette Udvalg af THØGER LARSENS Digte er foretaget af Otto Gelsted og Erik Zahle.
Den typografiske Tilrettelæggelse forestaaet af Carl Roos paa FORENINGEN FOR BOGHAANDVÆRKS Vegne

Tryk Gyldendals Forlagstrykkeri 1938

ROSER DØR DOG STAAR DER AF DØDE ROSER DUFT

THØGER L

gynde en Side. Hvor disse Tilfælde indtraf, var det interessant at se, hvor stærkt en stærk Grundfigur kan binde ogsaa isolerede Detailler sammen.

Da al Orientering af Versesider mod Akse i venstre Kant kræver Skyggevirkning, for at smalle Strofer ikke skal virke for spinkle, maatte Udgangspunktet for Tilrettelæggelsen være Valget af et Papir, som paa den ene Side tillod Skyggevirkning, men paa den anden Side - under Hensyn til at Linjerne ikke dækkede - ikke var for transparent. Papiret maatte tillige være egnet til at modtage Præg af Tryk, fordi Skyggen ligesom Ode-Udgaven 1771 skulde fremhæves ved Relief.

For at give ogsaa *Fingrene* Fornemmelse af en *hel* Bog, benyttede jeg samme Papir, uden Kartonindlæg, til Omslag, idet jeg lod det farve i Pressen. Omslaget havde jeg først forsynet med et Motto paa Forsiden, dette i Lighed med nogle Bøger, jeg tidligere har udgivet. Først senere flyttede jeg det om paa Bagsiden, saaledes at hele Omslaget hang sammen som et Træ; Ryggen dannede Stammen. Ved dette Arrangement opnaaedes tillige at faa Digterens Signatur paa alle Fronter. Paa Ryggen anbragtes Ordet *Digte* mellem Digterens For- og Efternavn. Saaledes kom Bogstavet *G* i Centrum, da Ordet Digte jo har fem Bogstaver, *Thøger* og *Larsen* hver seks.

CARL ROOS